

Грушко А.В.

здобувач ступеня вищої освіти магістр

Вінницький державний педагогічний університет імені М.Коцюбинського

КОМПЕТЕНЦІЇ ДЕРЖАВИ ТА ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА: ВЗАЄМОДІЯ ТА ВЗАЄМОКОНТРОЛЬ

Проблеми взаємодії держави і суспільства мають давню історію. Ще Арістотель відзначав, що справжнє громадянство, а, отже, і складене з громадян співтовариство існує тільки там, де верховна влада діє на користь загального блага, тобто в правильних державах. Суспільною практикою доведено, що ігнорування або приниження впливу влади та соціальних умов існування на природу людини суперечить результатам її життєдіяльності. Влада та встановленні за її допомогою соціальні порядки можуть сприяти, з одного боку, вихованню моральності людини, а з іншого – деградації особистості. В залежності від наявного політичного режиму особистість може виступати більшою мірою суб`єктом або об`єктом влади.

Бути суб`єктом влади, її свідомим провідником можливо лише в демократичних суспільствах, де домінують права і свободи особи, наявні можливості для участі особи у функціонуванні громадянського суспільства. Реалізація зазначених можливостей залежати від самої особистості, її органічної потреби здійснювати свою політичну діяльність. Для цього потрібні не лише умови гармонійної взаємодії людини і влади, а й відповідна підготовка людини, формування якої відбувається завдяки процесу політичної соціалізації особи засвоєння індивідом демократичних стандартів поведінки, соціальних норм і традицій співжиття певного суспільства, що є для нього життєвим середовищем. Засвоївши відповідні норми та цінності, особистості мають стати свідомими суб`єктами влади і в такий спосіб здатні забезпечувати постійне вдосконалення владної діяльності в своїх інтересах [1; С.7].

Як зазначає М. Козюбра, в Україні спостерігається нібито певний

поступ уперед: хоча й повільно, але відбувається становлення плюралістичної демократії, інститутів громадянського суспільства, певні позитивні зрушення мають місце в реалізації свободи думки і слова, світогляду і віросповідання, об'єднання у політичні партії та громадські організації, права на мітинги, походи і демонстрації; розширився доступ громадян України для захисту своїх прав і свобод до міжнародних судових установ, зокрема до Європейського суду з прав людини, в якому вони нерідко вбачають чи не основну гарантію дотримання Україною взятих на себе міжнародних зобов'язань у цій сфері тощо. З другого ж боку, зрощування влади з капіталом, нерідко криміналізованим, казнокрадство, тотальна корупція призвели до того, що ідеали верховенства права і правової держави виявилися дискредитованими [2; С.10].

Саме в становленні громадянського суспільства дослідники вбачають єдиний можливий шлях до розбудови правової демократичної держави в Україні, повноцінної реалізації прав людини. Зміцнення фундаменту світового громадянського суспільства в ХХІ ст. розглядається у контексті глобальних процесів як один із найважливіших напрямків вирішення обумовлених ними проблем [3; С.7]. Провідною ідеєю є обґрунтування розвитку суспільства та держави процесами соціалізації людини, характером відносин індивідів та їх утворень, в які вони вступають на підставі взаємного визнання їх невід'ємних прав як певних суб'єктів. Центральним у цій проблематиці є питання щодо оптимального співвідношення приватних інтересів, виразником яких є громадянське суспільство, та публічних пріоритетів, носієм яких стає держава, їх відносної питомої ваги та механізму взаємодії в забезпеченні функціонування суспільства та держави [3; С.8].

П.М. Рабінович розуміє громадянське суспільство, як спільність вільних, рівноправних людей та їх об'єднань, яким держава забезпечує юридичні можливості бути власником, а також брати активну участь у політичному житті [4; С.12]. На думку Ю.М. Тодики, громадянське

суспільство це система самостійних і незалежних від держави суспільних інститутів і відносин, що забезпечують умови для реалізації приватних для життєдіяльності соціальної і духовної сфер, їх відтворення і передачі від покоління до покоління [5; С.212].

О.Ф. Скакун підкреслює, що за своєю сутністю громадянське суспільство являє собою суспільство з високорозвиненою системою взаємодії в межах права вільних і рівноправних громадян, їх об'єднань, з реальним забезпеченням державою їх рівних можливостей вільно і безпечно розпоряджатися своїми силами, здібностями, майном, спираючись на право і власну правосвідомість. Головним суб'єктом громадянського суспільства, на її думку, є автономна особа: суб'єкт, що усвідомлює себе вільним членом суспільства згідно з розумінням свободи, прийнятими в цьому суспільстві; суб'єкт, вільний економічно, наділений економічними правами і свободами, у тому числі правом приватної власності («суб'єктвласник»), і має право вибору форм і видів трудової діяльності, зокрема підприємницької; суб'єкт, вільний ідеологічно і політично, тобто має можливість бути членом політичної партії чи об'єднання, опозиційного щодо існуючої державної влади; має право брати чи не брати участь у виборі органів державної влади і місцевого самоврядування; суб'єкт, що усвідомлює свою відповідальність перед суспільством; суб'єкт, захищений законом від прямого втручання і свавільних обмежень з боку держави [6; С.176].

Дослідник Л. Дайамонд визначає громадянське суспільство як «сферу організованого суспільного життя, яке є добровільним, самогенеруючим, переважно незалежним, автономним від держави, та регульованим законним порядком або низкою загальних правил» [7; С.67]. Джон Кін слушно наполягає на розмежуванні понять громадянське суспільство та держави, з'ясуванні інтелектуальних та політичних цілей використання цієї теми, а також відслідковуванні інтересів, що за цим стоять [3; С.67]. Вчені підкреслюють, що громадянське суспільство існує

там і тоді, де і коли економічно і політично вільні індивіди беруть участь у державній діяльності і забезпечують свої інтереси шляхом самоорганізації.

Таким чином, самоорганізація на різних рівнях суспільного життя і становить сутність громадянського суспільства як системи перш за все горизонтальних зв'язків. На нашу думку, демократична самоорганізація в демократичному суспільстві базується на взаємодії вільних від державного диктату власників засобів виробництва і капіталів, які змушені для захисту своїх інтересів створювати партії, громадські організації та групи тиску. Функціонування громадянського суспільства вимагає реальних суверенних суб'єктів економіки і політики. Таким можуть бути лише різні суб'єкти приватної власності. Поза приватною власністю, поза децентралізацією власності в суспільстві громадянська та політична суб'єктність особистості є ілюзорною. Лише різні суб'єкти власності, насамперед власник своєї робочої сили, свого творчого потенціалу, може бути громадянином та учасником політичного процесу. Ринок товарів, капіталів, робочої сили, інформації найважливіша умова формування громадянського суспільства. Але це повинен бути не рестрибутивний «ринок» із монополією посередників, а виробничоринкова система з різноманітними, перш за все, приватними формами власності [8].

Відповідно, громадянське суспільство обіймає різноманітні культурні, інформаційні, просвітницькі, розвиткові та громадянські групи суспільства. Згадуваний нами Джон Кін стверджує, що сучасні громадянські суспільства не вдається привести до єдиного спільного знаменника, оскільки вони включають «капіталістичні економіки та домогосподарства, громадські рухи та добровільні громадські сфери (церкви, професійні організації, незалежні засоби комунікації та культурні установи), політичні партії, виборчі інституції, а також «дисциплінарні» інституції, такі як школи, лікарні та в'язниці» [3; С.129].

Такий широкий підхід викликає заперечення Д. Грузіні оскільки, з фактичної точки зору, чимало з вищеназваних неринкових та недержавних

інституцій навряд чи можуть сприйматися самі по собі як недержавні суб'єкти, а розширення концепції громадянського суспільства означає ризик стирання відмінностей між різними сферами громадянського суспільства, приховуючи схожості та спільні аспекти громадянського суспільства та держави [9; С.218]. Однак, Л. Дайамонд не лише обстоює, що економічні або комерційні групи являють собою частини громадянського суспільства, але що громадянське суспільство може процвітати, якщо воно перебуває у стосунках симбіозу з державою. Іншими словами, автономний характер громадянського суспільства не означає конфліктних стосунків з державою. Натомість обидві групи гравців, як з боку громадянського суспільства, так і з боку держави, повинні додержуватися правил гри. Іншими словами, щоб існувало громадянське суспільство повинна існувати громадянська держава [7; С.68].

Громадянське суспільство нерозривно пов'язане з існуванням правової держави. У науковій літературі існує багато визначень правової держави, що підкреслюють ті або інші відтінки цього поняття. В широкому значенні в англосаксонській доктрині правова держава ототожнюється із принципом верховенства права. Що ж до розуміння особливостей континентальної концепції правової держави своєрідного німецького аналогу принципу верховенства права, то на відміну від останнього, покликаного з самого початку заснування обмежувати державну владу, правова держава певний час зводилась до «самообмеження державної влади законом», і лише за сучасних умов під впливом англосаксонської доктрини «Rule of law» модель правової держави стала пов'язуватися з ідеями панування права, яке розглядається автономним стосовно держави й саме тому здатним до її обмеження [10; С.187].

Насамперед, існування правової держави передбачає існування громадянського суспільства. У сучасній інтерпретації громадянське суспільство це суспільство з розвинутими економічними, культурними,

правовими і політичними відносинами між його членами, які не залежать від держави, а взаємодіють з нею, створюючи суспільство громадян високого соціального, економічного, політичного, морального і культурного статусу на базі розвинутих правових відносин. Найважливішою метою громадянського суспільства є обмеження владних функцій держави певними правовими рамками. Наступною рисою правової держави є поділ влади на три гілки законодавчу, виконавчу і судову. Це запобігає узурпації влади і дозволяє здійснювати взаємний контроль таким чином, що в апараті управління спрацьовує принцип «стримувань і противаг» [11; С.28].

Стосовно проблеми співвідношення держави і громадянського суспільства держава повинна бути свого роду посередником між існуючими в суспільстві соціальними прошарками, виконувати службові функції по відношенню до громадянського суспільства. Парадокс нинішньої ситуації полягає в тому, що держава залишається головним регулятором соціально-економічних відносин, а люди не відчувають її підтримки. Соціальна інфраструктура ринку не створена.

Склалося таке становище: не держава для суспільства, а суспільство для держави; не політика для економіки, а економіка для політики; не виробництво для споживання, а споживання для виробництва; не закон для громадянина, а громадянин для закону; не влада для порядку, а порядок для всевладдя. В. Селіванов відзначає відсутність атрибутів сучасної демократії: належного постійного контролю народу за органами політичної влади, за бюрократичним апаратом держави; реального плюралізму громадянського суспільства; політичної причетності всіх громадян до того, що відбувається [12; С.28].

В. Четвернін аналізує ідеї про межі втручання держави у справи громадянського суспільства, акцентуючи увагу на проблемі саморегулювання останнього. Він відзначає, що держава здійснює обмежене втручання в сферу громадянського суспільства. Ідея

саморегулювання громадянського суспільства знайшла вираз у визначенні правової держави, яка інтерпретується ним «як держава, обслуговуюча потреби правового, саморегульованого суспільства» [13; С.69].

З нашої точки зору, регуляція суспільних відносин є двоспрямованим процесом у демократичній країні: з одного боку, держава встановлює певні політико-правові «правила гри», а з іншого, самі громадяни своєю участю в суспільних справах, своїм ставленням до різних подій у суспільстві здійснюють, так би мовити, саморегуляцію на первинному рівні. Перш за все, це взаємна відповідальність особистості і держави, своєрідний спосіб обмеження політичної влади держави, що виявляється: у встановленні державою законодавчих обмежень своєї активності стосовно особистості; прийнятті державою конкретних зобов'язань, спрямованих на збереження інтересів громадян; наявності реальної відповідальності посадових осіб за виконання їх обов'язків перед суспільством і особистістю [14; С.176].

У свою чергу, свобода особистості не може бути абсолютною, оскільки вона обмежена і регламентована правом, інтересами і правами інших осіб. Нова роль держави в сучасних посттоталітарних умовах визначається системою певних інституційно процедурних гарантій, яких не було в радянську добу. Принциповим моментом у цьому контексті є те, що в недемократичній державі визнається тільки відповідальність громадянина перед державою. Вона немов би дарує йому права і свободи та визначає його обов'язки. У правовій державі, навпаки, акцент робиться на відповідальності посадових осіб перед громадянами. Відповідальність держави перед суспільством забезпечується системою гарантій, до яких належать: 1) відповідальність уряду перед представницькими органами влади; 2) дисциплінарна, цивільноправова і кримінальна відповідальність посадових осіб за порушення прав і свобод громадян; 3) процедура імпичменту, тобто притягнення до відповідальності й судового розгляду справ вищих посадових осіб держави [15; С.217].

Громадянське суспільство безпосередньо стосується прав і свобод

людини і громадянина, проблеми взаємин особи і держави, місцевого самоврядування і інших недержавних інститутів і структур, що функціонують в політичній системі суспільства. Більш того, всі вищеперераховані суспільні відносини суб'єктів права входять в предмет вивчення науки конституційного права.

Найбільш складною проблемою в цьому творчому процесі є визначення точок перетину і гармонізації інтересів державної влади та інститутів громадянського суспільства, розмежування їх функцій, балансу сил і створення механізмів стримувань і противаг. Доречно відмітити, що одна держава сьогодні не в силах вирішити це складне завдання. Для гармонізації відносин держави і недержавних структур з метою формування громадянського суспільства необхідна концентрація зусиль абсолютно всіх суб'єктів права і зацікавленість їх в цьому прогресі, зокрема недержавних інститутів.

Громадянське суспільство не гарантоване від руйнування, від згорання горизонтальних зв'язків вільних громадян, їх перебудови у вертикальні зв'язки, залежності від держави. Небезпека тоталітаризму в тому, що в кризові періоди громадянське суспільство по самій своїй природі виявляється беззахисним, недостатньо організованим для відсічі домаганням на безкорисливу владу якої-небудь партії або соціальної групи, що захопила керівництво державою.

Водночас ідея громадянського суспільства вже органічно вплелася в загальну культуру людства як уявлення про його нормальне, цивілізоване буття і свідомість, як про спосіб існування і реалізації загальнолюдських цінностей. Громадянське суспільство, права і свободи людини, правова, соціальна, демократична держава основні орієнтири в цьому саморегулюванні.

Будучи сукупністю різноманітних незалежних один від одного соціальних елементів, громадянське суспільство об'єктивно потребує певного об'єднуючого начала, здатного забезпечити його порядок. Таким

об'єднуючим началом громадянського суспільства виступає правова держава. Що ж до держави, то вона також зміниться під впливом суспільнополітичних й інших процесів. Чинником зміни державної влади буде рівень розвитку демократії в українському суспільстві. На нинішньому етапі розвитку, на нашу думку, поки передчасно чекати швидких позитивних результатів в рамках реформування державної влади. Вона поступово стає демократичною, правовою і соціальною.

Громадянське суспільство не існує без держави і поза державою. Саме держава повинна бути гарантом громадянського суспільства. Останнє має право вимагати захисту життя, здоров'я особи, якості навколишнього середовища, безпеки, дотримання права тощо, а держава зобов'язана здійснювати, перш за все соціальні програми так, щоб не допускати розколу суспільства або перетворення існуючих в ньому суперечностей в конфлікти.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Амосов О. Моделі публічного адміністрування (Архетипова парадигма). Публіч. упр.: теорія та практика. Спец. вип. X.: ДокНаукДержУпр. 2013. С. 6-13.
2. Козюбра М.І. Верховенство права: українські реалії та перспективи. Право України. 2010. № 3. С. 6-18.
3. Кін Д. Громадянське суспільство: старі образи, нове бачення. К., 2000. 192с.
4. Рабінович П.М. Основи загальної теорії права та держави: навч. Посібник. К.: Атіка, 2001. 47 с.
5. Тодыка Ю.Н. Конституция Украины: проблемы теории и практики. Харьков: Факт, 2000. 608 с.
6. Скаун О.Ф. Теория государства и права: [учебник для вузов]. Харьков: Консум; Ун-т внутренних дел, 2000. 704 с.
7. Войтенко Т.О., Гончарук О.С., Привалов Ю.О. Громадянське суспільство в Україні: аналіз соціального конструювання. Наукова збірка /

Відп. ред.: Ю. Саєнко. К.: Стилос, 2002. 368 с.

8. Михайловська О.Г. «Соціальний капітал» як ресурс інститутів громадянського суспільства. Гілея: наук. вісн. 2010. Вип. 40. URL.: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Gileya/2010_40/Gileya40/P3_doc.pdf

9. Громадянське суспільство в Україні /Денчук Н., Кузіна Л. К., 2004. 56 с.

10. Громадянське суспільство в Україні. Аналітичний звіт. / Уклад. Я. Бачинський, О. Стегній, В. Полуйко та ін. К.: «Вид. дім «Козаки», 2003. 135 с.

11. Гетьман І.В. Правова система України в умовах глобалізації та євроінтеграції: до постановки проблем. Державне будівництво та місцеве самоврядування. Випуск 24. 2011. С. 27–36.

12. Барматова С.П. Громадянське суспільство в Україні: тенденції та загрози. Ринок праці та зайнятість населення. 2012. № 1. С. 27–29.

13. Четвернин В.А. Демократическое конституционное государство: введение в теорию. М.: ИГПАН, 1993. 140с.

14. Усаченко Л.М. Історичний розвиток поняття «громадянське суспільство» як свідчення сутнісної еволюції його взаємовідносин з державною владою. Стратегічні пріоритети. Науково–аналітичний щоквартальний збірник. 2008. № 3(8).

15. Основні чинні кодекси і закони України /Ю. П. Єлісєв. 2–ге вид. К.: Махаон, 2003. 976 с.

УДК 35.08:316.343.656

Довгань В.О.

здобувач ступеня вищої освіти бакалавр

Вінницький державний педагогічний університет імені М.Коцюбинського

ОСОБЛИВОСТІ ПРОХОДЖЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ

Державна служба в Україні — це професійна діяльність осіб, які займають посади в державних органах та їх апараті щодо практичного